

УДК 338.49

О.В.Комеліна, к.е.н., О.В.Христенко,

Полтавський національний технічний університет ім. Ю.Кондратюка,
м. Полтава

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

У статті визначено сутність, зміст, функції інноваційної інфраструктури, з'ясовано основні принципи її формування. А також досліджено особливості розвитку інноваційної інфраструктури на державному та регіональному рівнях.

В статье определено сущность, содержание, функции инновационной инфраструктуры, выяснены основные принципы ее формирования. А также исследованы особенности развития инновационной инфраструктуры на государственном и региональном уровнях.

The article defined the essence, content, functions of innovation infrastructure, clarified the basic principles of its formation. The features of the development of innovation infrastructure on state and regional levels were researched as well.

Ключові слова: інфраструктура, інвестиції, інноваційна діяльність, інноваційна інфраструктура.

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується наявністю кризових явищ, що охопили всі сфери життєдіяльності суб'єктів господарювання. Враховуючи дану ситуацію, одним із шляхів подолання кризи є стимулювання подальшого розвитку інноваційної сфери в Україні, яка здатна покращити позитивні процеси в економіці держави. Важливу роль у відновленні інноваційних процесів в економіці відіграє інноваційна інфраструктура, що забезпечує як рух ринкових потоків, інформації, знань, технологій, так і взаємодію між різними інституціональними структурами економіки. Рівень розвитку інноваційної інфраструктури визначає темпи зростання економіки та підвищення добробуту населення. З урахуванням викладеного, варто зазначити, що дослідження питання інноваційної інфраструктури на сучасному етапі розвитку економіки України є досить важливим і актуальним.

Метою даної статті є з'ясування сутності та змісту інноваційної інфраструктури, її значення в національній економічній системі.

Дослідженню інноваційної інфраструктури присвячено багато праць. Вагомий внесок у дослідженні особливостей формування і розвитку інноваційної інфраструктури зробили такі вчені, як І.Школа, А.Мазур, Л.Федулова. М.Якубовський вивчав сутність інноваційної інфраструктури в інноваційних процесах та запропонував заходи щодо прискорення її розвитку. С.Тульчинська, В.Чабан, О.Жилянська, В.Нежиборець, у свою чергу, досліджували теоретичні та практичні аспекти формування та розвитку інноваційної інфраструктури. О.Кузьмін розглядав сутність та основні види інноваційної інфраструктури.

Дослідники доводять, що одним із основних напрямків розвитку і стимулювання інноваційної сфери економіки країни є створення інноваційної інфраструктури. Водночас необхідне уточнення сутності та змісту інноваційної інфраструктури, обґрунтування напрямків, які

сприятимуть її формуванню та ефективному функціонуванню.

Аналіз численних наукових праць вчених-економістів та практиків, присвячених становленню інноваційної інфраструктури, свідчить про різноманітність підходів щодо тлумачення понятійного апарату інноваційної економіки, що потребує їх систематизації та узагальнення. Досить широко трактується перш за все термін «інфраструктура» як комплекс галузей сфери обслуговування, що забезпечують загальні умови функціонування та життєдіяльності людей [4, с.370]. Активізація наукових досліджень щодо вивчення питань організації економічних систем у другій половині ХХ століття сприяло появі безлічі нових напрямів, в основі яких лежать різні визначення поняття інфраструктури. Проте єдиною є думка авторів стосовно того, що для функціонування та розвитку будь-яких систем, у тому числі інноваційних, потрібні сполучні ланки (інфраструктура), що дають змогу підтримувати і пришвидшувати зв'язок між її головними складовими [3, с.57].

Перш за все в економічній системі прийнято виділяти виробничу та невиробничу інфраструктуру.

Під виробничою інфраструктурою економічної системи прийнято трактувати сукупність всіх видів транспорту, транспортне господарство, лінії електропередач та водопостачання, сукупність засобів інформації та зв'язку, об'єкти раціонального використання природних ресурсів, а також установи, що забезпечують виробництво матеріальних благ різними послугами.

До невиробничої інфраструктури зараховують торгівлю, пасажирський транспорт і зв'язок, міські комунікації, готельне господарство, громадське харчування й інші ланки невиробничої сфери, що задовольняють соціальні й матеріальні потреби людей.

Економічну сутність інфраструктури (як виробничої, так і невиробничої) розкриває досить поширений підхід до її розуміння як сукупності «накладних витрат суспільства», що не дають безпосереднього результату у формі товарів, готових до реалізації, і не приносять безпосереднього прибутку виробнику, але є невід'ємною складовою економічного розвитку. Інша точка зору полягає в представленні даної категорії як комплексу умов (дорожня мережа, транспортні засоби, землевпорядкування та ін.), що скорочують накладні витрати підприємств, полегшуючи процес обертання капіталу і допомагаючи досягненню не тільки первинної мети – збільшення глобального попиту і зайнятості, а й підвищуючи норму прибутку.

Не суперечать цьому підходу й зарубіжні розробки. У 1986 р. Європейською комісією опубліковано двотомний звіт «Внесок інфраструктури у регіональний розвиток», в якому продемонстровано, що інфраструктура значно впливає на регіональну продуктивність, дохід та

рівень зайнятості населення. У 1994 р. Світовий банк присвятив «Звіт про розвиток за 1994 р.» питанню інфраструктури: «...украї важливе значення для регіонального розвитку має інфраструктура. По суті, йдеться про надання життєво важливих послуг щодо забезпечення базового рівня життя населенню: водопостачання, каналізації, електропостачання, дороги для здійснення перевезень, телекомунікаційні послуги тощо, що, у свою чергу, ведуть до поліпшення охорони здоров'я, доступу до освіти, економічних можливостей тощо ...» [7, с.285-286].

Такий підхід у наукових дослідженнях інфраструктури зберігається й нині, але є досить звуженим та характеризує роль інфраструктури на індустріальному етапі розвитку економіки.

В інноваційній економіці роль інфраструктури не лише зростає, а перетворюється в головну передумову переходу економічної системи до якісно нового етапу розвитку. Особливої ролі у процесах відтворення економічного розвитку набуває інноваційна інфраструктура, яка має тільки їй притаманні особливості. Вивчення та систематизація існуючих наукових розробок з питань розвитку інноваційної інфраструктури дає змогу на основі їх узагальнення виділити такі основні підходи до визначення цього поняття та її ролі в розвитку економічної системи:

Ї як сукупності об'єктів інноваційної діяльності, що виконують певні функції з обслуговування та сприяння інноваційним процесам [10, с.92];

Ї як весь спектр державних і приватних структур, що забезпечують розвиток і підтримку всіх стадій інноваційного процесу [9, с.124];

Ї як організаційну, матеріальну, фінансово-кредитну, інформаційну базу для створення умов, що сприяють ефективній акумуляції та розподілу коштів, наданню послуг для розвитку інноваційної діяльності, технологічного трансферу, комерціалізації науково-технічної продукції в умовах підвищеного ризику [10, с.92];

Ї як сукупність взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих виробничо-технічних комплексів, організацій, фірм і відповідних організаційно-управлінських систем, необхідних і достатніх для ефективної реалізації інноваційної діяльності та поглиблення зв'язків між суб'єктами інноваційного циклу з метою створення нової продукції і підвищення її конкурентоспроможності [8, с.73];

Ї як сукупність об'єктів, які шляхом надання різноманітних послуг дають змогу зменшити інформаційну незбалансованість в інноваційній сфері та пришвидшити отримання доходів суб'єктами інноваційної діяльності [10, с.93];

Ї як сукупність об'єктів, що шляхом надання різноманітних послуг дають змогу зменшити інформаційну асиметрію в інноваційній сфері та пришвидшити отримання квазірентних доходів суб'єктами інноваційної діяльності [3, с.58];

Ї як спосіб надання послуг та зменшення вартості взаємодії суб'єктів науково-технологічної й інноваційної діяльності шляхом забезпечення взаємозв'язків інноваційної системи спеціалізованими організаційними формами [10, с.92].

У ЗУ «Про інноваційну діяльність» [1] інноваційна інфраструктура визначається як сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо). Справді, незаперечним є вплив цих та інших підприємств і організацій на забезпечення інноваційної діяльності, але насправді їх коло є набагато ширшим. Адже інноваційну діяльність мають насамперед забезпечувати ті підприємства, організації, установи, які розробляють інноваційний продукт, здійснюють наукові дослідження та розробки. А такою діяльністю зайняті академічні інститути, університети і навчальні інститути, галузеві та регіональні дослідницькі інститути, проектно-конструкторські організації, виробничо-експериментальні бази. Тому цілком закономірним є подане в Державній цільовій економічній програмі «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки» [2] визначення, що інноваційна інфраструктура складається з виробничо-технологічної, фінансово-економічної, нормативно-правової, територіальної та кадрової підсистем. У свою чергу, виробничо-технологічна підсистема подається як така, що складається із базової інфраструктури, до якої належать суб'єкти, що забезпечують розвиток науково-технологічного та інноваційного потенціалу країни (науково-дослідні інститути, вищі навчальні заклади, державні лабораторії, лабораторії промислових підприємств тощо), та допоміжної, суб'єкти якої забезпечують процеси впровадження інновацій на всіх стадіях (консультативні, інформаційні та лізингові компанії, венчурні фонди тощо). Таким чином, бачимо, що до складу інноваційної інфраструктури належать суб'єкти, які розробляють інноваційний продукт, і суб'єкти, які обслуговують впровадження інновацій.

Проведений аналіз сучасних підходів свідчить про еволюцію наукових досліджень у цій сфері, а також відсутність єдиної думки щодо поняття інноваційна інфраструктура. У найбільш узагальненому вигляді усі підходи у науковій літературі та законодавчо-нормативних документах щодо визначення інноваційної інфраструктури: можна звести до таких:

Ї об'єктивно-функціональний підхід, де під інноваційною інфраструктурою трактують сукупність об'єктів інноваційної діяльності (або організаційно-економічних інститутів), які виконують певні функції з обслуговування та сприяння інноваційним процесам, або сукупність підприємств, організацій, установ, їхніх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної

діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо);

Ї функціональний підхід, що розглядає інноваційну інфраструктуру як організаційну, матеріальну, фінансово-кредитну, інформаційну базу для створення умов, що сприяють ефективній акумуляції та розподілу коштів і наданню послуг для розвитку інноваційної діяльності, технологічного трансферу, комерціалізації науково-технічної продукції в умовах підвищеного ризику;

Ї об'єктивно-цільовий підхід, де мету функціонування інноваційної інфраструктури визначено як «надання послуг та зменшення вартості взаємодії суб'єктів науково-технічної й інноваційної діяльності шляхом забезпечення взаємозв'язків інноваційної системи спеціалізованими організаційними формами».

На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що інноваційна інфраструктура є базовою складовою інноваційної економіки та виступає головним інструментом і механізмом інноваційної економіки, що здатний підняти економіку країни на високий рівень розвитку; забезпечити тісне зближення наукового, освітнього, виробничого потенціалу; суттєво скоротити тривалість інноваційного циклу; забезпечити вирівнювання науково-технологічного та інноваційного потенціалу регіонів та створити передумови інноваційної активності у виробничій сфері; забезпечити розвиток інноваційного бізнесу в сфері малого підприємництва; оптимізувати взаємодію суб'єктів науково-технологічної та інноваційної діяльності на основі урізноманітнення організаційно-економічних та організаційно-правових форм взаємодії суб'єктів інноваційного процесу. Розвинена інноваційна інфраструктура забезпечує створення сприятливого інноваційного середовища та значно покращує рівень та якість організаційної, правової та економічної підтримки інноваційної діяльності на різних рівнях і в різних формах.

Сутність поняття «інноваційна інфраструктура» також розкривають її основні функції:

1) прискорення соціально-економічного розвитку господарчої структури певного регіону;

2) активне застосування у виробництві вітчизняних та зарубіжних науково-технологічних розробок і винаходів з подальшим використанням в економіці власної країни та на зовнішньому ринку;

3) розвиток експортної бази і збільшення валютних надходжень у результаті інтенсивнішої інтеграції економіки країни в системі міжнародної торгівлі;

4) наповнення внутрішнього ринку конкурентоспроможними товарами та послугами виробничого і споживчого призначення;

5) впровадження нових форм господарювання з пристосуванням до

сучасних умов світового ринку.

6) інформаційна, виробничо-технічна, фінансова та консультативна підтримка інноваційної сфери;

7) юридичне та суспільне регулювання інноваційної діяльності;

8) страхування інноваційних проектів;

9) підготовка кадрів для інноваційної діяльності;

10) сертифікація інноваційної продукції тощо.

Незважаючи на певні організаційно-економічні особливості інноваційних науково-технологічних інституцій у різних країнах, при формуванні інноваційної інфраструктури визначальними є такі принципи:

• створення максимально сприятливих умов для розвитку наукоємного виробництва та інноваційного бізнесу;

• максимальне зближення науки, виробництва, комерції;

• об'єднання фірм, які розробляють і забезпечують комерційну реалізацію різних видів наукоємної продукції та сприяють прискореним процесам обміну науково-технічною інформацією;

• формування парникових умов для інкубаційного періоду становлення малих інноваційних фірм, проведення першого, найбільш ризикового етапу науково-технологічних розробок [8, с.73].

Питання розвитку інноваційної інфраструктури вирішується як на державному, так й на регіональному рівні. Державна політика підтримки інноваційної інфраструктури повинна бути спрямована на надання допомоги регіонам у поєднанні із заходами щодо підтримки бізнесу, включаючи умови надання виробничих площ, створення центрів комерціалізації технологій, сприяння розвитку регіональної інноваційної інфраструктури та інші заходи. На регіональному управлінні розвитком інноваційної інфраструктури покладається значно більша відповідальність – необхідно визначити потреби регіону, оцінити наявні ресурси та їх відповідність існуючим вимогам, визначити засади інноваційного розвитку та пріоритетні напрямки їх реалізації.

Для застосування адекватних механізмів регіонального розвитку необхідно забезпечити багатопланове вивчення стану справ у регіоні як у просторовому, так і у часовому вимірі. При цьому моніторинг показників розвитку територій повинен базуватися на надійному інформаційному фундаменті. Важливо забезпечити прийнятності та адекватності наявної інформації з питань розвитку регіону, її порівнянності як з аналогічною інформацією щодо регіонів в Україні, так і щодо інших країн [5, с.91].

Крім того, на нашу думку, створення на сучасному етапі розвитку національної економіки, реально діючої інноваційної інфраструктури, надало б низку досить важливих переваг, а саме: розв'язання соціальних проблем, створення нових робочих місць, завантаження наукових і виробничих колективів; створення сприятливих умов для розвитку малого

і середнього підприємництва; забезпечення потреб внутрішнього ринку високоякісною продукцією; зростання виробничих потужностей промислових підприємств, збільшення обсягів виробництва; зміцнення експортного потенціалу економіки, зростання конкурентоспроможності вітчизняного інноваційного продукту на зовнішньому ринку; збільшення надходжень до бюджету в результаті впровадження інноваційного продукту.

Інноваційна інфраструктура є базовою складовою інноваційної економіки, основою нарощування інноваційного потенціалу суспільства, фундаментом інноваційного процесу. Рівень розвитку інноваційної інфраструктури впливає на темпи розвитку економіки країни і зростання добробуту її населення.

Узагальнення існуючих теоретичних підходів щодо формування і функціонування інноваційної інфраструктури свідчить про відсутність детальних досліджень розвитку інноваційної інфраструктури.

Перехід від розуміння інноваційної інфраструктури як сукупності об'єктів до складних систем потребує дослідження особливостей формування основних її підсистем та умов активізації їх розвитку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.02 р. за № 40-IV (із змінами та доповненнями).
2. Постанова КМУ Про затвердження Державної цільової програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009- 2013 роки від 14.05.2008 р. за № 447.
3. Жилінська О.І., Чеберкус Д.В. Розвиток інноваційної інфраструктури / О.І.Жилінська, Д.В.Чеберкус // Фінанси України. – 2005. – №7. – С. 57-67.
4. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник / А.Г.Загородній, Г.Л.Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.
5. Мазур А.А., Осадчая Н.В. Современные инновационные структуры / А.А.Мазур, Н.В.Осадчая // Наука та інновації. – 2006. – №1. – С.90-96.
6. Нежиборець В. Інноваційна інфраструктура: проблеми, перспективи, рішення / В.Нежиборець // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. – № 5. – С.60-68.
7. Ставицький Е. Типи комунікацій в інфраструктурному забезпечення регіону / Е.Ставицький // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2006. – №6. – С.285-290.
8. Тульчинська С.О. Проблеми розвитку інноваційної інфраструктури в Україні / С.О.Тульчинська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №6 (97). – С.72-75.
9. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.
10. Чабан В.Г. Проблеми розвитку інноваційної інфраструктури // Формування ринкових відносин в Україні / В.Г.Чабан. – 2006. – №6 (61). – С.92-96.
11. Школа І., Бутирська І. Доцільність застосування методики бенчмаркінгу для визначення напрямків розвитку інфраструктури регіону / І.Школа, І.Бутирська // Регіональна економіка. – 2005. – №2. – С.84-91.
12. Якубовський М., Щукін В. Інфраструктура – фактор прискорення інноваційного розвитку промисловості / М.Якубовський, В.Щукін // Економіка України. – 2007. – № 2. – С.27-38.